

SAMMENDRAG AV RAPPORTEN "ARBEID OG LEVEKÅR I RANASAMFUNNET"

av

Svein Ole Borgen, Jens B. Grøgaard og Roger Jøsevold

INNLEDNING

Rapporten er inndelt i fire kapitler. Kapittel 1 gir en oversikt over Ranasamfunnets demografiske og næringsøkonomiske utvikling siden 50-tallet. Kapitlet avsluttes med et beregningseksempel som angir behovet for nye arbeidsplasser i Rana fram til 1990 hvis lokalsamfunnet skal kunne gi den arbeidssøkende ungdommen et arbeidstilbud. Beregningen rendyrker et demografisk perspektiv på sysselsettingsproblemet.

Kapittel 2 er inndelt i syv hovedavsnitt. Her forsøker vi å kople utviklingen på arbeidsmarkedet (sysselsetting og ledighet) til bl.a. offentlige sysselsettingstiltak, arbeidsmarkeder for "strøjobber", omfanget av sosialklienter og omfanget av uføretrygdete i Rana. argumenterer for at disse fenomenene har nær tilknytning til den generelle utviklingen på arbeidsmarkedet i kommunen. Kapitlet avsluttes med en kort presentasjon av viktige samfunnsmessige mekanismer for sanering av arbeidskraft ("utstøting") og betrakter bl.a. tiltakssektoren i lys av disse mekanismene. Vi identifiserer en mulig fordelingskonflikt (eller kanskje "konkurransen") mellom tre offentlige etater i lokalsamfunnet i tilknytning til fordelingen av tiltaksmidler. Forvaltningen, arbeidsformidlingen og sosialkontoret har alle sine legitime behov (interesser) som delvis kan tilfredstilles gjennom arbeidsmarkedstiltakene. Det problematiske ved situasjonen er at det er institusjonell konkurranse om et knapt gode. I en slik situasjon vil en rendyrking av ett av behovene alltid skape problemer for minst en av de andre etatene. Kapitlet avsluttes med et beregningseksempel som anslår "randsonen" til arbeidsmarkedet i kommunen. Denne randsonen består dels av yrkesaktive, dels av registrerte ledige, dels av "skjult ledige", dels av "strøjobbere", dels av sanert arbeidskraft i yrkesaktiv alder (sosialklienter og trygdete). Regnestykket viser at

denne "reservearmeen" av arbeidskraft har et betydelig omfang f.eks. i forhold til omfanget av det ordinære arbeidsmarkedet i Ranasamfunnet.

I kapittel 3 trekker vi fram data fra vår levekårsundersøkelse blant registrerte arbeidssøkere i Rana (september 1984). Vi forsøker å danne oss et bilde av arbeidssøkergruppen ved å bruke en noe annen innfallsvinkel til problemfeltet enn den som framkommer i den offisielle statistikken (som inndeler registrerte ledige etter yrkesgruppe, alder, kjønn og ledighetens lengde). Et sentralt argument hos oss er at helt ledige og sysselsatte arbeidssøkere er svært sammensatte grupper. Skillelinjene er større innad i hver gruppe (mht. sivilstand, forsørgelsesbyrde, yrkes- og utdanningssituasjon og økonomiske ressurser osv.) enn de er mellom kategoriene arbeidssøkere. Vi studerer levekår for helt ledige arbeidssøkere spesielt, fordi denne gruppen gjennomgående har den mest problematiske økonomiske situasjonen . Koplet til beskrivelsen av levekår blant særlig sosialklienter (men også trygdede og "strøjobbere") er det liten tvil om at Rana har en betydelig gruppe mennesker (i randsonen til arbeidsmarkedet) med tildels minimale økonomiske ressurser (inntekt). Rana har et fattigdomsproblem.

I kapittel 4 studerer vi resultatene fra FAFOs undersøkelse blant elever i videregående skole i Rana høsten 1984. Vi forsøker å beskrive problemer i tilknytning til oppbyggingen av skolen (kapasitetsproblemene på ulike linjer og studieretninger) og elevenes forhold til det opptakssystemet som denne kapasitetsfordelingen er med på å forme. I andre hovedavsnitt angir vi hvor mange elever i videregående skole på stedet som etter visse definisjoner kan regnes som skjult ledige. I den forbindelsen kommer vi inn på særtrekk i tilknytning til utdanningsambisjoner, flytting (flyttetilbøyelighet) og orientering mot arbeidsmarkedet ("affinitet" mot arbeid kontra "affinitet" mot skole). Vi forsøker også å danne oss et bilde av i hvilken grad tradisjonelle sosiale skillelinjer påvirkes, produseres og reproduseres gjennom skolesystemet.

KAPITTEL 1: RANA I FUGLEPERSPEKTIV (DEMOGRAFI OG NÆRINGSSTRUKTUR I RANA).

BEFOLKNINGSUTVIKLING OG FLYTTING.

Både befolkningsutviklingen og flyttemønsteret følger pulsen ved A/S Norsk Jernverk. To tilvekstperioder dominerer etter 1946:

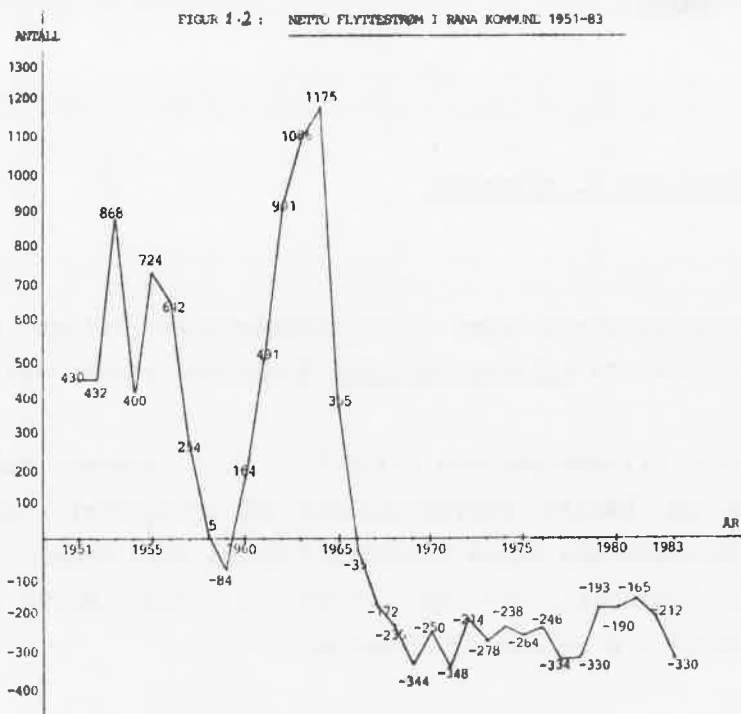
* Første tilvekstperiode (1946-57) falt sammen med anleggsfasen og første utbyggingsfase ved Jernverket I løpet av 11-års perioden ble Ranas folketall (Mo og Nord Rana) fordoblet. Ranas folketall var ca. 18500 i 1960. Netto innflytting forklarer 3/4 av denne tilveksten.

* Annen tilvekstperiode (1961-68) falt sammen med annen utbyggingsfase ved Jernverket. I denne perioden ble Norsk Koksverk, Rana Gruber og kraftverket satt i drift. Folketallet i kommunen (Rana kommune) økte med 1/3 til ca. 26000 innbyggere. Også i denne perioden var det stor innflytting til Rana (se figur 1).

Folketallet vokste svakt fram til midt på 70-tallet. Deretter har antall innbyggere avtatt med noen promille hvert år. I dag har Rana 25500 innbyggere. Helt siden 1965 har det vært større utflytting enn innflytting fra Rana, men et fødselsoverskudd som følge av de to innflyttingsbølgene på 50- og 60-tallet førte til at befolkningen fortsatte å vokse fram til midten av 70-tallet. Fødselsoverskuddet har sammenheng med at innflytterne var unge mennesker som etablerte seg og stiftet familie i kommunen.

Fødselsoverskuddet har nå stabilisert seg på et lavere nivå enn for ti år siden. Det betyr at variasjonene i flyttestrømmer i sterkere grad enn tidligere blir den strategiske faktoren for den framtidige utviklingen i kommunens folketall. Siden flyttetilbøyeligheten er forskjellig for ulike aldersgrupper (og kjønn) , vil flyttestrømmene

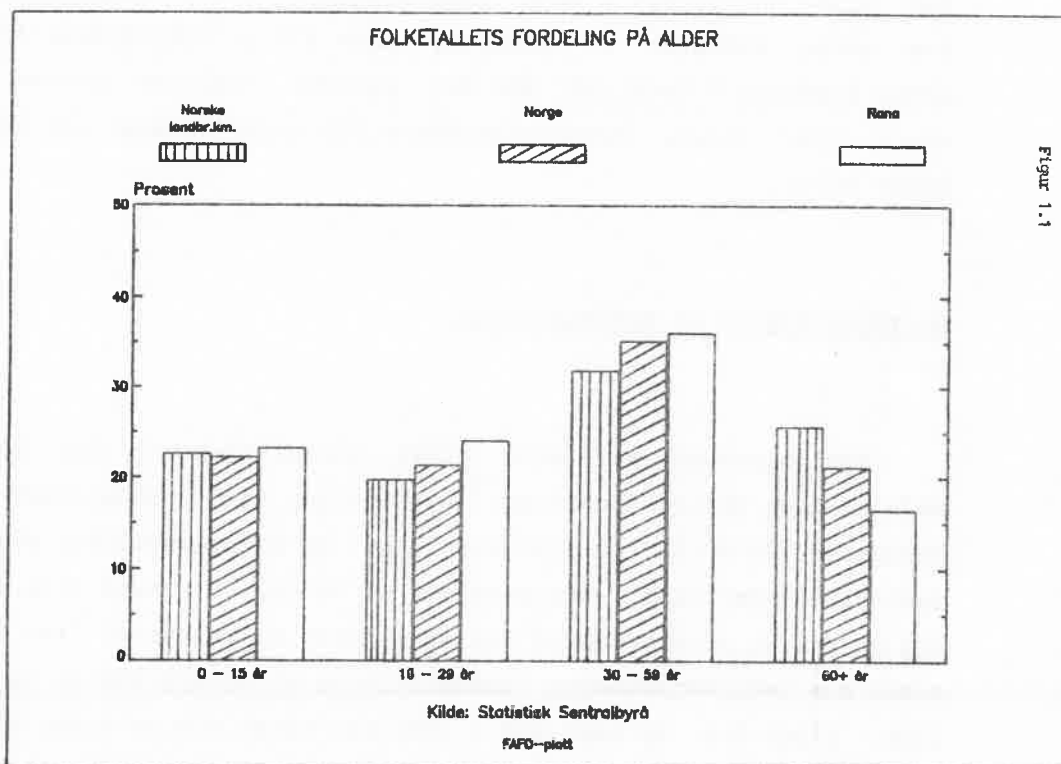
også få større innflytelse på befolkningens alders- (og kjønns)sammensetning de neste årene enn det som var situasjonen på 70-tallet.

KILDE: BIVANG/JØRNVOLD (1984) OG STATISTISK SENTRALBYRÅ

Ranas særpreg i demografisk forstand, er kommunens spesielle alderssammensetning i befolkningen. Sammenlignet med Nordland fylke, Norge, norske landbrukskommuner eller sentrale industri- og tjenesteytingssentra, er det relativt få eldre og mange barn, tenåringer og ungdommer i Rana (se figur 2). På tross av dette har det skjedd betydelige endringer i befolkningsstrukturen bare i løpet av 80-tallet. I løpet av de to årene fra 1981 til 1983, økte antall personer som var 60 år eller eldre med 6%, mens antall personer på 70 år eller eldre økte med 10%. Antall 0-6 åringer ble redusert med 4% og antall 7-15 åringer ble redusert med 10% i samme perioden. Ungdomskullene (16-24 år) vil holde seg på samme nivå en tid framover.

FIGUR 1.1:

Ett av kommunens dilemmaer, er at denne økningen i antall eldre vil kreve betydelig offentlig innsats, samtidig som de eldre ikke (er mange nok til å) etterlater seg et tilstrekkelig antall arbeidsplasser til å absorbere de unge som søker arbeid i Rana etter endt utdanning. Dette preger Ranas ledighetsstatistikk (og forsåvidt også sammensetningen av kommunens sosialklienter).

Hvis vi ser på flyttestrømmene spesielt, er det to særtrekk ved Rana-samfunnet:

(1) Flyttehyppigheten blant ungdom var klart lavere enn landsgjennomsnittet i 1982. Den lave flyttetilbøyeligheten holdt seg også i 1983. Gjennom en spørreskjemaundersøkelse blant arbeidssøkere i Rana framkom det at svært mange avventer situasjonen før de eventuelt bestemmer seg for å flytte. Problemstillingen er i så fall, når kan man forvente et utflyttingsras?

(2) Inn- og utflyttingsstrømmene fordeler seg svært likt på ulike

regioner. Det er bare volumet som er forskjellig. Dessuten er 4 av 10 inn- eller utflyttere i Rana lokalflyttere. 40% av innflytterne kommer fra andre kommuner i Nordland, mens 40% av utflytterne flytter til andre kommuner i Nordland. Når det gjelder flytting mellom Rana og store byer (Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø) var andelen 18% begge veier.

NÆRINGSSTRUKTUR OG SYSSELSETTING.

Næringsstrukturen (målt etter fordelingen av den yrkesaktive befolkningen på ulike næringer) gjenspeiler også utbyggingsfasene ved Jernverket. På 50-tallet dominerte bygg- og anleggssektoren, på 60-tallet dominerte industrisektoren, mens det på 70-tallet vokser fram en offentlig og privat servicesektor som etterhvert sysselsetter like mange personer som sekundærsektoren (industri, bygg og anlegg, energi og bergverk) (jfr. figur 3.). Så sent som i 1980 var minst 40% av Ranas yrkesaktive befolkning enten ansatt ved Jernverket eller ved sentrale underleverandører til Jernverket (dvs. underleverandører som leverte mer enn 25% av sin totale omsetning på årsbasis til Jernverket).

Figur 3 illustrerer at Rana er en typisk industrikommune. Mens landet som helhet mer og mer antok karakter av å være "post-industrielt" i løpet av 70-tallet (60% sysselsatt i tertiærnæringene), beholdt Rana sin dominerende industrisysselsetting (40% av den yrkesaktive befolkningen).

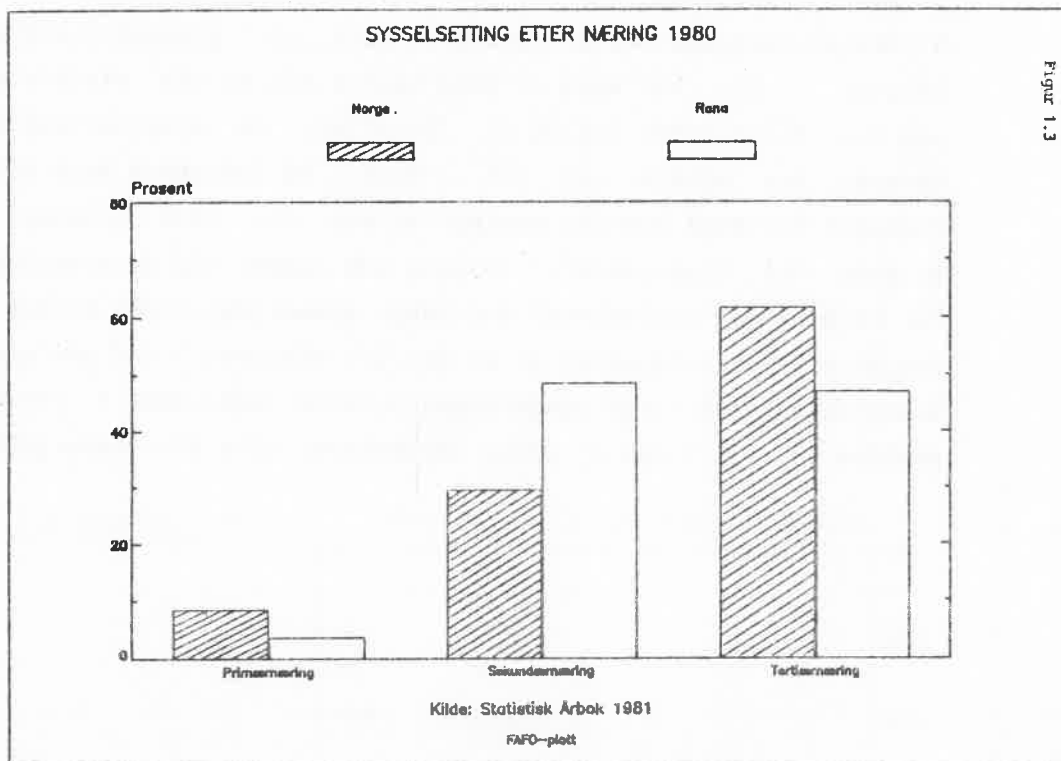
Utviklingen av arbeidsmarkedet i Rana på 70-tallet var preget av sterk vekst i deltidsarbeid og i kvinnlig sysselsetting:

* Framveksten av deltidarbeid i industri og tjenesteyting stod for hele veksten i arbeidsmarkedet mellom 1970 og 1980.

* Det var kortere deltid (dvs. mellom 100t og 999t på årsbasis) som stod for hele veksten. Sysselsettingen (dvs. folk som arbeider 1000 t eller mer på årsbasis) stagnerte i i det samme tidsrommet.

* Det var kvinnene som gjorde sitt inntok på arbeidsmarkedet
Yrkesaktiviteten økte fra 37% til 61% blant kvinnene.

FIGUR 1.3:

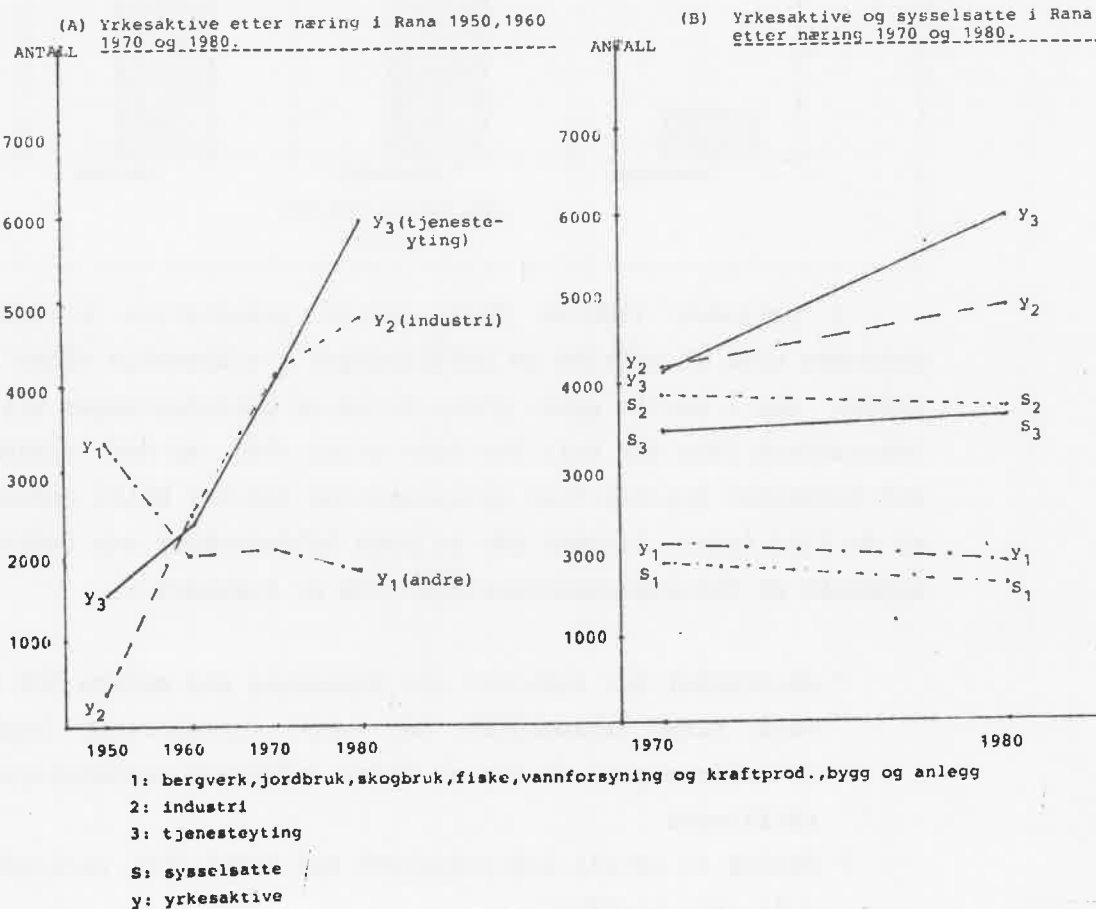

I perioden 1980-84 falt antall yrkesaktive i Rana med 1900 personer uten at andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder (16-66 år) endret seg i særlig grad. Siden Folke-og bolig tellingen til Statistisk Sentralbyrå ikke gir tall for Rana etter 1980, er det vanskelig å si med sikkerhet hvilken type sysselsetting som har blitt redusert i løpet av de fire årene. Likevel har vi noen holdepunkter som indikerer at det spesielt er deltidsarbeidsmarkedet som er redusert :

- * Jernverket har redusert sin bemanning med mellom 500 og 600 årsverk. Siden virkemidlet har vært inntaksstopp kombinert med naturlig avgang er mye av denne nedgangen sannsynligvis heltidsstillinger .
- * Økning av antall uføretrygdede med drøyt 200 personer (23% på 3 år (pr. 31/12-83)).

Selv om vi antar at det ikke er noen overlapping mellom disse tallene (noe som er urealistisk fordi antall uføretrygdede fra Jernverket har økt, jfr. Bivand/Jøsevoid (1984)) og selv om vi antar at alt dette er tidligere heltidsarbeid, gjenstår en uforklart rest på

1200 yrkesaktive. I motsatt retning trekker dessuten utvidelsen av arbeidsmarkedstiltakene og økningen i antall ansatte i offentlig sektor i Rana. Hypotesen vår er at deltidsarbeidsmarkedet (i hovedsak kvinnelige sysselsatte) er redusert slik at yrkesaktiviteten blant kvinner i dag kan være et sted mellom 45% og 55%. Utviklingen nærmer seg mao. tilstandene tidlig på 70-tallet, da yrkesdeltagelsen blant kvinner var mindre enn 40% i Rana . På informert hold ved Arbeidskontoret for Rana ble det opplyst at det var stor nedgang i antall kvinner "på tilsigelse" (kvinner som ringes opp av arbeidsgiver). Vi bør også ta med skoleelever som søker sommerjobb. Siden kravet til å bli registrert som yrkesaktiv er at man har arbeidet 2 1/2 uke siste år, vil betegnelsen også fange mange sommerjobbere. Nedgangen i yrkesaktivitet skyldes nok i tillegg at mange skoleelever ikke får sommerjobb.

Hvis vi skal vurdere situasjonen på arbeidsmarkedet for Rana-ungdommen spesielt, er vår konklusjon at "portene" inn til det lokale arbeidsmarkedet i all hovedsak er lukket. Det sterkt avgrensede inntaket ved Jernverket er en vesentlig årsak til dette, men i følge

Arbeidskontorets prognose for perioden mai 1984 til juni 1985, var utsiktene både innen syke- og helsearbeid, kontor- og handelsarbeid og service (inkludert hotell og restaurant og transport) lite oppløftende, særlig for ufaglærte. Dette viser i praksis at Rana-ungdom som søker arbeid på hjemstedet enten må prøve seg på "strøjobbsmarkedet" eller satse på at det er ledige plasser på arbeidsmarkedstiltakene. I tillegg til at ungdom er både overrepresentert på tiltak(i forhold til voksne), at ungdom (særlig 20-24 åringene) er overrepresentert blant de registrerte ledige, at ungdom er overrepresentert blant sosialklientene fant vi (kapittel 2) at særlig andelen 20-24 åringer på "strøjobbsmarkedet" i Mo hadde økt siste år.

UNGDOMSBOOM OG ARBEIDSPASSBEHOV. ET BEREGNINGSEKSEMPEL.

Vi har forsøkt å anslå hvilket arbeidsplassbehov Rana-samfunnet får fram til 1990 hvis målsettingen er å gi ungdommen et arbeidstilbud på hjemstedet. I utgangspunktet sammenligner vi størrelsen på to årskull , 18-åringer på vei inn til arbeidsmarkedet og 65-åringer på vei ut av sin yrkesaktive tilværelse. Ved å sammenligne størrelsen på disse to kullene hvert år fram til 1990, og ved å kontrollere for dødelighet, utflytting , utdanning, samfunnstjeneste(militær- og sivil) og yrkesdeltagelse blant eldre) fant vi at Rana må skape inntil 1000 nye arbeidsplasser fram til 1990 for at ledigheten ikke skal øke ut over dagens nivå og 1800 arbeidsplasser hvis ledigheten skal elimineres.

Regnestykket forutsetter at all øvrig sysselsetting holder seg på dagens nivå. Hvis nedtrappingen ved Jernverket fortsetter, vil konsekvensene på bl.a. ledighetsutviklingen få de dimensjonene som er beskrevet i Bivand/Jøsevold (1984). Anslaget vårt er mao. moderat. Det studerer trenghetsaspektet på arbeidsmarkedet i Rana pga. Rana-samfunnets spesielle alderssammensetning i befolkningen.

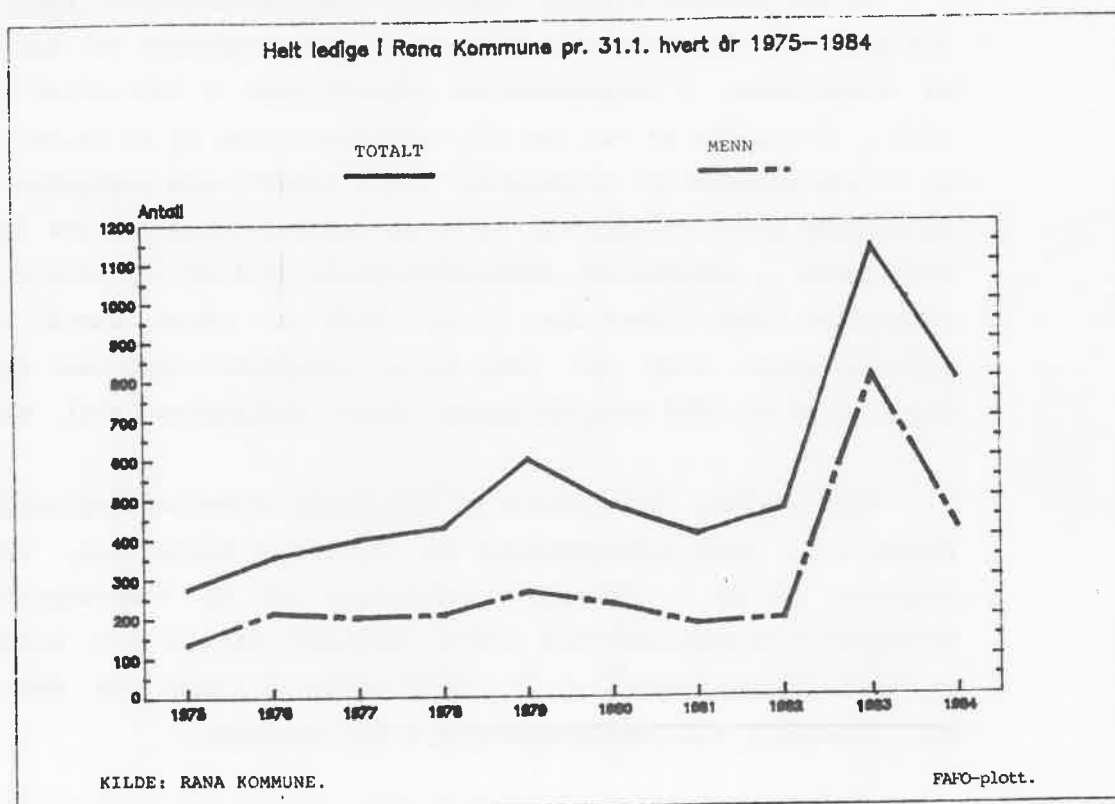
Hvis arbeid ikke tilbys i den størrelsesorden vi har antydnet, vil ungdommen være tvunget til å tilpasse seg den situasjonen som oppstår. Mulige individuelle tilpasninger er kort behandlet avslutningsvis i kapittel 1. Her refereres tilpasningene fortløpende:

- * flytting (flytteras?)
- * utdanning (midlertidig flytteras ?)
- * avventning (strøjobbing samt privatisere forsørgelsesbyrde:
familie, venner, ektefelle)
- * klientstrategi overfor det offentlige

Ofte kombineres flere strategier enten samtidig eller over tid.

KAPITTEL 2: ARBEIDSLEDIGHET I RANA.

Fra januar 1980 til januar 1985 økte den registrerte ledigheten i Rana med mer enn 60%. Mens ledigheten utgjorde 3,6% av arbeidsstyrken i januar 1980, utgjorde ledigheten 7% av arbeidsstyrken fire år senere (januar 1984). Særlig ungdomsledigheten kan sies å ha kontinentale dimensjoner i Rana-samfunnet på 80-tallet.

Ledighetsutviklingen forteller mye om dynamikken på arbeidsmarkedet i kommunen. Ved å sammenligne forholdet mellom antall registrerte

arbeidssøkere (summen av sysselsatte og helt ledige arbeidssøkere) og registrerte ledige gjennom hele året i 1975, 1979 og 1984, ser vi at det har skjedd fundamentale endringer fra midten av 70-tallet til i dag. For ti år siden fulgte ledighetsutviklingen på årsbasis "pulsene" fra særlig bygg- og anleggssektoren. Etterhvert som aktiviteten i denne sektoren økte fram mot sommeren, sank den registrerte ledigheten. Samtidig var mer enn 90% av arbeidssøkerne registrerte ledige. I 1984 hadde både ledighetskurven og arbeidssøkerkurven en topp midt på sommeren. To andre sektorer er nå kommet inn i bildet. Mens ledighetsutviklingen på årsbasis i dag er et speilbilde av aktiviteten i tiltakssektoren , er arbeidssøkerkurven et speilbilde av aktiviteten i undervisningssektoren . Når tiltakene og skolen trapper ned sin aktivitet om sommeren vokser den registrerte ledigheten og antall arbeidssøkere (skoleelever er pr. def. sysselsatt) raskt mot "januarnivå"(se figur 6).

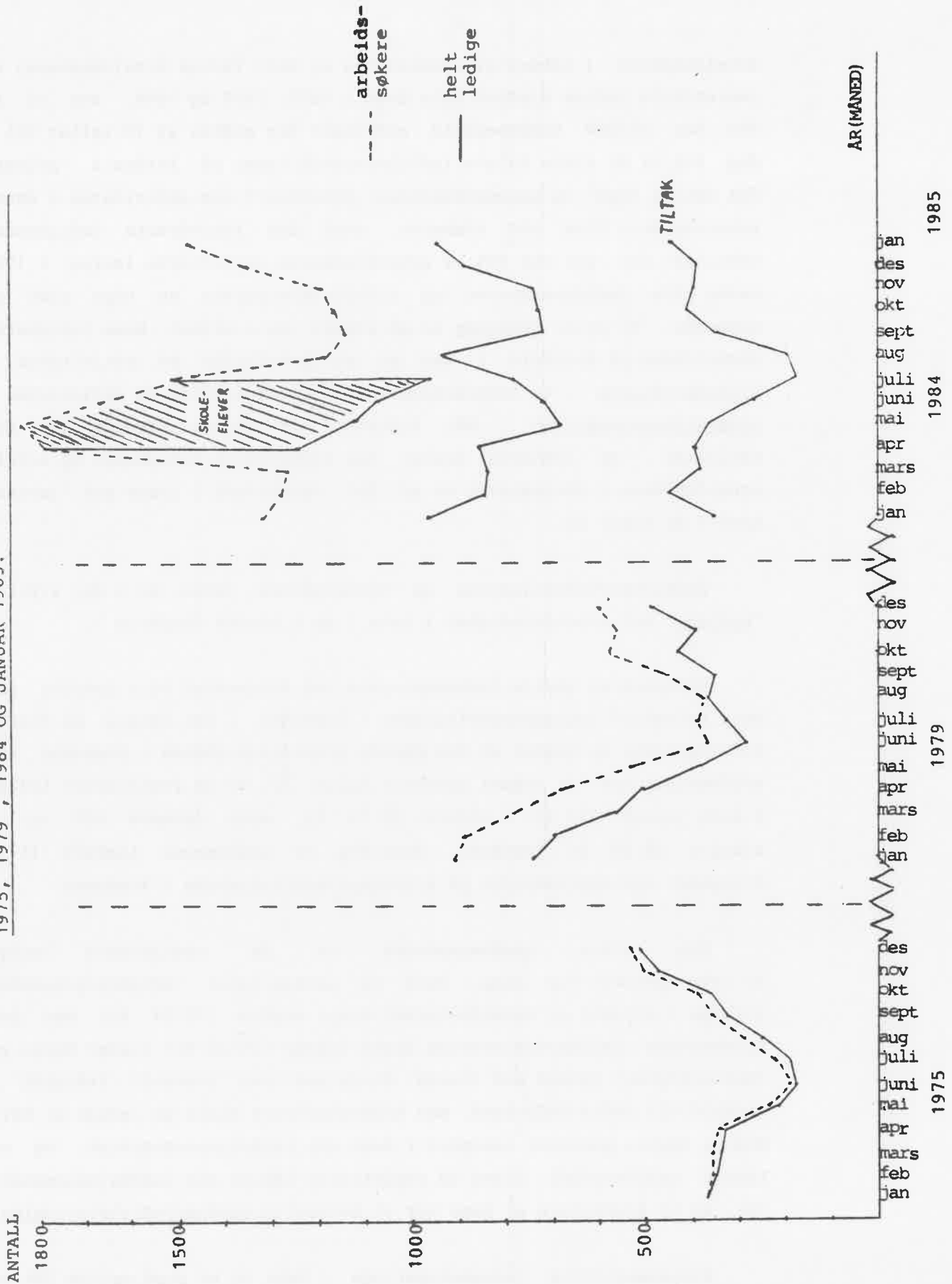
Arbeidsmarkedstiltakene og videregående skole er i dag viktige "buffer" mot arbeidsledighet i Rana (og i landet forøvrig).

Effekten av særlig inntaksstoppen ved Jernverket blir tydelig når man betrakter ledighetsutviklingen i kommunen i mer detalj. De fleste aldersgrupper er rammet av den økende arbeidsledigheten i kommunen, men ungdomsgruppene er rammet spesielt hardt. 32% av de registrerte ledige i Rana januar 1984 var i alderen 20-24 år, mens nærmere 45% var i alderen 16-24 år (ungdom). Samtidig er ungdommene (særlig 16-19 åringene) overrepresentert på arbeidsmarkedstiltakene i kommunen.

Den store ungdomsandelen av de registrerte ledige er ikke spesielt for Rana. Hvis vi sammenligner ledighetsprosenten (ledige i prosent av arbeidsstyrke) blant ungdom (15-24 år) med den tilsvarende ledighetsprosenten blant voksne (25-65 år) ligger Norge på "Europatoppen" sammen med Italia. Norge har lav generell ledighet i forhold til andre OECD-land, men ungdomsandelen blant de ledige er høy. Med en høyere generell ledighet i Rana enn landsgjennomsnittet, og en høyere ungdomsandel blant de registrerte ledige enn landsgjennomsnittet, må vi konkludere at Rana har et betydelig ungdomsledighetsproblem.

Gjennomsnittlig ledighetsperiode i Rana er et sted mellom 35% og

FIGUR 2.3: ARBEIDSSØKERE OG HELT LEDIGE I RANA-DISTRIKTET (RANA, HEMNES, NESNA) 1975, 1979, 1984 OG JANUAR 1985.

64% lenger (i snitt) enn gjennomsnittet for Norge. Dette indikerer at Rana også har et betydelig langtidsledighetsproblem . Omfanget av langtidsledighet er ikke like stort i alle aldersgrupper . For Ranas vedkommende fant vi at:

- * Sannsynligheten for å bli langtidsledig øker med alderen. Eldre mennesker er overrepresentert blant de langtidsledige.
- * Sannsynligheten for å bli langtidsledig er klart større for kvinner enn for menn. 67% av de langtidsledige var kvinner (38% var kvinner over 30 år).
- * Halvparten av de langtidsledige mennene er i aldersgruppen 25-49 år. Mange av disse mennene har statistisk sett hovedforsørgelsesbyrden i sin familie.
- * Selv om sannsynligheten for å bli langtidsledig øker med alderen, er 46% av de langtidsledige pr.31.1.84 yngre enn 30 år. 29% er yngre enn 25 år.
- * Blant de langtidsledige ungdommene var det 60% jenter.

Disse kjennetegnene ved de langtidsledige har nok gyldighet i store deler av landet (og ikke bare i Rana).

Vi har sett hvordan både arbeidsmarkedstiltakene og skolen fungerer som "buffer" ("støtpute") for ledigheten . Det samme kan sies både om strøjobbsmarkedet , sosialstøtten og bestemte trygdeytelser som morstrygd og tildels uføretrygd. Samtidig med en vekst i den registrerte ledigheten i kommunen og samtidig med en opptrapping av det offentlige tiltaksarbeidet, ble antall sosialklienter nær fordoblet i Rana og antall uføretrygdede vokste med 23% (1980-1983). Vi har også dokumentert at antall menn på et spesielt strøjobbsmarked i Mo ("bryggesjauing") økte fra 1983 til 1984 (Særlig gruppen 20-24 åringer). Alt dette illustrerer at det er stor trenghet på arbeidsmarkedet i Rana for øyeblikket. Det illustrerer også at randsonen til arbeidsmarkedet i kommunen er blitt større i det siste.

- * Tiltak: 500 personer var sysselsatt på tiltak i Rana i januar 1985. Tiltakene tar toppene av ledighetskurven og representerer ofte det eneste arbeidstilbudet for mange arbeidssøkere.

* I 1984 hadde Rana noe mindre omfang på tiltaksvirksomheten (i forhold til den registrerte ledigheten) enn gjennomsnittet for Nordland fylke. Vi tror at årsaken til det, dels er innretningen på de kommunale tiltakene, dels er innretningen på de fylkeskommunale tiltakene.

* Ungdom og kvinner er noe overrepresentert på tiltakene.

* Strøjobber: Strøjobbsmarkedet er kjennetegnet ved at jobbene er midlertidige og at det er små muligheter for fast ansettelse.

* Et viktig strøjobbsmarked for unge gutter i Rana er "bryggesjauing". Gjennom slikt leilighetsarbeid opptjener mange unge gutter i Rana sine første rettigheter til dagpenger.

* Alternativet for unge jenter i Rana er stort sett arbeid som dagmamma. Inntektsnivået i dette arbeidsmarkedet (i tillegg til at arbeidet ofte er "svart") er for lavt til at arbeidet kan fungere som "brekkstang" for å opptjene rett til dagpenger. Det samme kan sies om strøjobbsformidlingen fra Maurtua.

Sosialstønad: Antall sosialklienter i Rana ble nærmest fordoblet fra 1980 til 1984. Det er de økonomiske problemområdene som dominerer på sosialkontoret i Rana .

* 40% av sosialklientene er i alderen 19-29 år. Mange av dem er enslige forsørgere.

Uføretrygd: Antall uføretrygdede (netto) økte med 23% fra 1980 til 1983. Økningen var størst (relativt sett) blant kvinner med lavere gradert uførhet i aldersgruppen 40-59 år. Økningen i Rana er noe større enn gjennomsnittet for landet, relativt sett.

Ved å trekke inn disse fenomenene i "randsonen" til arbeidsmarkedet i Rana, er det mulig å gi et anslag over omfanget av

personer med ulike grader av løs tilknytning til arbeidsmarkedet på stedet (I faglitteraturen kalles ofte denne randsonen arbeidsmarkedets "reservearme"). I dette regnestykket har vi bare inkludert områder som er behandlet i rapporten. Derfor har vi bl.a utelatt hjemmeværende kvinner som ønsker arbeid (men som av ulike grunner ikke kan få arbeid) samt "svart" arbeid utenom dagamma-markedet. Årsaken til det, er dels at vi ikke har tilstrekkelig kunnskap om denne delen av randsonen, dels at vi ønsker å gi et minimumsanslag. Regnestykket er som følger:

<u>Beregning av randsonen til arbeidsmarkedet i Rana:</u>		
	<u>Minimumsanslag</u>	<u>Stort anslag</u>
* Helt ledige	ca. 700	ca. 700
* Delvis sysselsatte og helt sysselsatte arbeidssøkere som er på tiltak	ca. 150 ^{1]}	ca. 220 ^{2]}
* Resterende på tiltak	ca. 120 ^{3]}	ca. 180 ^{4]}
* Skjulte ledige i videregående skole	ca. 130 ^{5]}	ca. 260 ^{6]}
* Ikke registrerte arbeidssøkere som opptrer som strøjobbere	ca. 600	ca. 600 ("dagamma")
* Sosialklienter	ca. 130	ca. 130 ("sjauer")
* Uføretrygdede	ca. 560	ca. 560
	ca. 240	ca. 570
Sum	ca. 2630	ca. 3220
I % av befolkning	11	13
I % av personer i yrkesaktiv alder	15	18
I % av yrkesaktive	24	30

1] 55% av gjennomsnitt 1984 (270)

2] 55% av antall tiltaksplasser januar 1984 (400)

3] 45% av gjennomsnitt 1984 (270)

4] 45% av antall plasser januar 1984 (400)

5] 10% av elevmassen minus 10% kontroll for elever fra andre kommuner.

6] 20% av elevmassen minus 10% kontroll for elever fra andre kommuner.

Vi har her framsatt et minimumsanslag og et større anslag over omfanget av randsonen til arbeidsmarkedet i Rana. Denne randsonen omfatter både registrerte ledige, arbeidskraft som er sanert fra arbeidsmarkedet (skjult ledige i skolen, sosialklienter i yrkesaktiv alder og uføretrygdede) og en del av de yrkesaktive (bl.a. personer på tiltak). Overlappingsmulighetene er store. Siden en yrkesaktiv ikke trenger å arbeide mer enn 100 timer siste år, kan dette begrepet også romme mange "strøjobbere" og skoleelever med sommerjobb. Derfor må vi være oppmerksom på at randsonen omfatter en del av den yrkesaktive befolkningen i Rana.

Figur 7: Randsoner og offisielt arbeidsmarked.

Konklusjon:

Hvis vi holder oss til minimumsanslaget finner vi at randsonen til arbeidsmarkedet i Rana har et volum som tilsvarer ca. 1/4 av antall yrkesaktive i kommunen. Legger vi det større anslaget til grunn, har randsonen et volum som tilsvarer 1/3 av antall yrkesaktive i kommunen.

Videre anslår beregningseksemplet at mellom 15% og 18% (1 av 6) av Ranas yrkesaktive befolkning tilhører randsonen til arbeidsmarkedet.

Disse anslagene er neppe store fordi vi bevisst har utelatt den delen av den uformelle økonomien som ikke omfatter "dagmammarkedet". Vi har også sett bort fra hjemmeværende kvinner som ønsker arbeid, men som ikke kan få arbeid. Disse er også en potensiell arbeidskraftreserve.

KAPITTEL 3: DE ARBEIDSLEDIGES LIVSSITUASJON, LEVEKÅR OG TILPASNING

I dette kapitlet setter vi fokus på særlig følgende spørsmål:

* Hvem som er arbeidssøkere/arbeidsledige. Vi legger her særlig vekt på å kartlegge viktige sider ved de arbeidslediges livssituasjon. Mer presist dreier dette seg om familiesituasjon (enslig vs. etablert egen familie), forsørgelsesbyrde, utdanning, yrkespraksis, utdanningsplaner osv.. Disse forholdene har stor betydning for hvordan arbeidsledigheten slår ut for den enkelte.

* Hva slags leveskår de arbeidsledige har, med særlig vekt på økonomiske konsekvenser av arbeidsledigheten

* Vurdering av individuelle og samfunnsmessige strategier mot arbeidsløshet. Her stiller vi bl.a spørsmål om den enkelte planlegger å satse på mer utdanning og/eller flytte fra Rana, eller evt. satser på å avvente situasjonen på arbeidsmarkedet i distriktet.

Resultatene er hentet fra en spørreundersøkelse blant et representativt utvalg av de registrerte arbeidssøkerne i Rana. Med en nærmere spesifisert usikkerhet kan våre funn generaliseres til alle de registrerte arbeidssøkerne i distriktet. Vi har tatt utgangspunkt i ledighetsstatistikken for september 1984, da det ialt var 1137 registrerte arbeidssøkere ved Arbeidskontoret for Rana. Vårt utvalg var på 400 personer, og svarprosenten ble 58.

LEVEKÅR BLANT DE TO HOVEDKATEGORIENE ARBEIDSLEDIGE

I dette avsnittet konsentrerer vi oss særlig om de to største gruppene arbeidsledige, nemlig de som er etablert i parforhold (har partner og/eller forsørgelsesbyrde), og de som er enslige (dvs. ikke har stiftet egen familie). Med utgangspunkt i ledighetsstatistikken anslår vi at det i Rana er omlag 260 enslige arbeidsledige, og ca. 330 arbeidsledige som er etablert i parforhold.

Vi fant at gruppen helt arbeidsledige stort sett er sammensatt på samme måte som arbeidssøkerne forøvrig, både når det gjelder familiesituasjon og mht. yrkespraksis, utdanning osv. Dette indikerer at det ikke er individuelle egenskaper som først og fremst bestemmer hvem som blir ledig, men at vi hovedsaklig står overfor et trenghetsproblem.

* Når det gjelder de arbeidsledige som ikke er etablert i parforhold, er gjennomsnittsalderen lav - omlag 3/4 er under 25 år. De fleste av disse er altså eldre ungdom. Videre er det en viss overvekt av gutter i gruppen, og omlag to tredjedeler bor hjemme hos foreldrene. Disse blir i stor grad forsørget av sine foreldre. Gjennomgående har disse ungdommene vært ledige relativt kort tid. Imidlertid er det verdt å merke seg at 1 av 4 har vært ledig i over 2 år, noe som må betegnes som en lang ledighetsperiode, den lave alderen tatt i betraktning. En betydelig andel har tilbakelagt en eller annen form for videregående utdanning, selv om vi ikke vet med sikkerhet hvor mange av disse som har avbrutt skolegangen etter 1. eller 2. klasse i videregående. I rapporten drøftes forøvrig indikatorer på at en betydelig andel har halvferdig utdanning. Det å ha avbrutt utdannelsen kan forøvrig vise seg å bli et problem for mange som siden får tilbud om arbeidsmarkedskurs. Mange av disse arbeidsmarkedskursene tar sikte på å gi fagbrevkvalifikasjoner. For de som har avbrutt utdanningen, kan et slikt 8-13 ukers kurs være for kort til å virke kvalifiserende. Det er de elevene som allerede har 3-årig yrkesskole som har best sjanse til å få jobb etter slikt kurs, særlig elever med 3-årig handel og kontorlag.

* Av de arbeidsledige som er etablert i parforhold, dvs. som har ektefelle/samboer samt evt. forsørgelsesbyrde, er omlag 3 av 4 kvinner. Videre er gjennomsnittsalderen i gruppen endel høyere enn blant de som ikke er etablert i parforhold. I underkant av 1/3 har ikke forsørgelsesbyrde, mens omlag 60% har ett eller flere barn. Omlag halvparten av denne gruppen har vært arbeidsledig i over ett år, og den samme andelen har tatt

en eller annen form for videreutdanning utover grunnskolen. Videre har 50% samlet yrkeserfaring utover 5 år.

Til tross for at mange ledige sannsynligvis ikke har fullført 3 år i videregående skole, vil vi hevde at de gjennomgående har bra almenfaglig bakgrunn. Dessuten er de åpne for en rekke strategier for å få bukt med arbeidsledigheten. Livssituasjonen (familiesituasjon og forsørgelsesbyrde) avgjør i hvilken grad den enkelte anser det som mulig å satse på bl.a. mer utdanning og flytting.

ØKONOMISKE KONSEKVENSER AV ARBEIDSLEDIGHET

Vi har videre kartlagt økonomiske konsekvenser av arbeidsledigheten. Når det gjelder de arbeidsledige som ikke er etablert i parforhold, har vi funnet følgende:

* Inntekt fra arbeidsledighetstrygden er viktigste inntektskilde for ca. 1/3 av denne gruppen. 1/4 oppgir foreldres inntekt som viktigste inntektskilden, mens 17% angir støtte fra sosialkontoret.

* Gjennomsnittsinntekten for hele gruppen er på kr. 2.140 pr. mnd. 16-19-åringene har gjennomgående lavest inntekt - 83% har en månedsinntekt på under 2.000 kr. Av 20-24-åringene har nesten halvparten, mer bestemt 46%, en inntekt under 2.000 kr. pr. måned. 60% har en inntekt under 3.000 kr. pr. mnd.

Det framkommer klart at vi her står overfor personer med svært dårlig økonomi. En viktig oppgave er å drøfte hvor stor andel som har en inntekt under en nærmere definert fattigdomsgrense. Det fins ingen almengyldig og "sann" standard for hvilket inntektsbeløp som bør representere et fattigdomsskille (slik at alle som har inntekt under denne grensen defineres som fattige). Etter nærmere drøfting av begreper og målemetoder, anvender vi Folketrygdens minstepensjon som en fattigdomsgrense. Pr. mai 1985 utgjør minstepensjonen i Folketrygden kr. 3.344 pr. mnd. for enslige, og fra ca. 5.400 kr. til 7.800 pr. mnd. for ektepar avhengig av antall barn.

* Når vi setter inntektsfordelingen opp mot Folketrygdens minstebeløp finner vi at omlag 75% av de enslige, eller omlag 200 personer) oppgir en inntekt under denne fattigdomsgrensen (kr.3.344 for enslige).

* 60% av de arbeidsledige i denne gruppen oppgir at inntektsreduksjonen er den største belastningen ved ledigheten. I overkant av 25% oppgir at mer avhengighet av andre er den største belastningen ved arbeidsledigheten. Vi sammenligner her med en dansk undersøkelse som indikerer at tap av inntekt ikke spiller en så dominerende rolle i Danmark. Dette skyldes først og fremst at inntektstapet for arbeidsledige i Danmark generelt er mindre enn for norske arbeidsledige. Spesielt når det gjelder langtidsledige er forskjellen i inntektstap betydelig.

Når det gjelder de arbeidsledige som er etablert i parforhold, er det ikke bare den enkeltes inntekt, men også husholdets inntekt vi er interessert i å kartlegge.

* Innen denne gruppen viser det seg at arbeidsledighetstrygd er viktigste inntektskilde for 60%, mens 31% oppgir at ektefelles (samboers) inntekt er den viktigste inntektskilden.

* Når vi ser på inntektsutviklingen for hele husholdet den arbeidsledige tilhører, er gjennomsnittlig inntekt redusert fra kr. 5.480 pr.mnd. (for den ledige selv) til kr. 2.320 etter at han eller hun ble arbeidsledig (alle beløp i 1984-kroner). I samme periode er gjennomsnittlig inntekt for deres ektefelle (partner) økt med 25%, slik at husholdets inntekt er redusert med 19% - fra kr.10.400 til kr. 8.460 pr. mnd.

* Når vi ser disse inntektstallene i forhold til Folketrygdens minstebeløp, anslår vi at omlag 90 av de ialt 330 husholdene har en inntekt under denne fattigdomsgrensen. (27%).

* Også blant de arbeidsledige som er etablert i parforhold er det redusert inntekt som oppgis som den største belastningen ved ledighet. I alt 72% sier at redusert inntekt er den største belastningen, mens 10% oppgir mindre tro på seg selv, og 8% mer

avhengighet av andre. Av (evt.) positive sider nevner nesten halvparten mer tid til familie og venner, mens 1 av 5 ikke ser noen positive sider ved det å være arbeidsledig.

Etter å ha kartlagt viktige bakgrunnsvariable for de to gruppene, samt studert inntektsforhold, presenterer vi de arbeidslediges syn på en rekke individuelle og samfunnsmessige strategier mot arbeidsledighet. Når det gjelder individuelle strategier, har vi spurt de arbeidsledige hvorvidt de kunne tenke seg å ta mer utdanning eller flytte fra Rana innen to år, eller om de (evt.) regner med at det dukker opp arbeid i Ranadistriktet.

Vi finner at en stor andel av de arbeidsledige ungdommene (80% av ungdommene under 25 år) anser både flytting og mer utdanning som mulige strategier for å bøte på arbeidsledigheten. Åpenheten for å flytte er større blant de enslige arbeidsledige (67% helt eller delvis enig) enn blant arbeidsledige i parforhold (36% helt eller delvis enig). Når det gjelder åpenheten for å ta mer utdanning, er fordelingen noe jevnere. Omlag 70% er (helt eller delvis) enig i å satse på mer utdanning. Det er forøvrig verdt å merke seg at gjennomsnittlig 60% er (helt eller delvis) enig i at det dukker opp arbeidsmuligheter for seg i Rana innen to år. Dette kan tolkes som at det fortsatt er tillitt til arbeidsmulighetene i Ranadistriktet blant store deler av arbeidssøkerne. Formulert annerledes ser det ut til at mange nå anser Rana for å være i en avventningssituasjonen. Dette er viktig å ha i mente bl.a. ved forutsigelser om utflyttingsbølger.

Til sist i kapittel 3 presenterer vi de arbeidslediges syn på ulike strategier mot arbeidsledighet. Vi har bedt om å få en vurdering av noen av de hyppigst debatterte (samfunnsmessige) strategier mot arbeidsledighet (den enkelte har selv ansvar for å skaffe seg arbeid, samfunnet har ansvar for å skaffe arbeid til alle - økning av den offentlige sektor, lavere pensjonsalder, innføring av kortere arbeidstid (uten lønnsreduksjon), samt lønnsmoderasjon for å styrke konkurranseevnen).

Synspunktet om at samfunnet har ansvar for skaffe arbeid til alle, og at det bør ansettes flere i stat, fylke og kommuner (hele den offentlige sektor) får størst tilslutning blant de arbeidsledige i Rana. De andre strategiene (den enkelte har selv ansvar, redusert

arbeidstid uten lønnskompensjon osv.) får noe mindre tilslutning. Minst tilslutning får lavere arbeidstid med lønnsreduksjon, samt lønnsmoderasjon for å bedre konkurranseevnen.

KAPITTEL 4: ELEVENE I VIDEREGÅENDE SKOLE I RANA

KAPASITETSGRENSER

Det siste kapitlet i rapporten setter fokus på de videregående skolene i Rana. Innledningsvis behandles problemer i forbindelse med fordelingen av elevplasser på de videregående skolene i Rana. Med dette menes særlig forholdet mellom elevkapasitet og søknadsmasse.

De viktigste funnene er:

* Det er bare almenfaglig videregående skole som kan gi en større gruppe elever et treårig utdanningstilbud. Kapasitetsbegrensningene på de yrkesfaglige linjene, særlig håndverks- og industrifaglinjene er såpass omfattende at andelen elever som siles ut er meget stor. Almenfaglig videregående skole opererer med en årlig, relativt liten førstegangsavvisning, mens de yrkesfaglige linjene opererer med en årviss avvisning av elever.

* Ett av siktemålene med skolereformene tidlig på 70-tallet var å likestille linjene i den videregående skolen. Bl.a. skulle 3-årig yrkesfaglig utdanning gi adgang til utdanning på høyskolenivå. Vi finner at 1 av 4 elever på den yrkesfaglige videregående skolen har planer om å ta høyere utdanning. Dette kan tolkes dit hen at det har skjedd en oppmykning av tradisjonelle skillelinjer mellom gymnaset og yrkesskolen.

* Mens den almenfaglige videregående skolen (Moheia) opererer med en førstegangsavvisning (13% 1. år) og i praksis har ledig kapasitet de to neste årene, er det en årviss avvisning både ved handel og kontorfaglinjene og ved håndverks- og industrifaglinjene.

* Dette peker i retning av at det er den yrkesfaglige videregående skolen i Rana som bør bygges ut, dersom formålet

er å motivere flest mulig ungdom til videre skolegang.

SKJULT LEDIGHET.

Noen elever i videregående skole har faste planer om videre utdanning og yrke, mens andre ikke er så målrettet, og vil helst avbryte skolegangen dersom det dukker opp arbeid. Dette kan vi formulere som at tilknytningen til skolen varierer.

I dette kapitlet anslår vi hvor stor andel av elevene i videregående skole som har hhv. "løs" og "fast" tilknytning til skolen. Yttergruppene på denne dimensjonen benevner vi hhv. "de skjult ledige" og de "ekspansive" elevene. Vi bruker ialt fem spørsmål i arbeidet med å utskille disse elevkategoriene. For det første undersøker vi i hvilken grad elevene har gått på flere linjer eller studieretninger (er såkalte "gjengangere" i skolen). For det andre ser vi på hva slags yrkes- og utdanningsambisjoner elevene har (hvorvidt de satser på høyere utdanning osv.). Som et supplement til dette spørsmålet, spør vi også om årsaken til at elevene har valgt å gå på videregående skole. Videre kartlegger vi hvor mange elever som kan tenke seg å avbryte skolegangen dersom det dukker opp tilbud om jobb, samt hvor mange som har tenkt å flytte fra Rana (midlertidig eller fast).

Viktige funn er bl.a.:

* i forhold til den store andelen som blir avvist til særlig 2. og 3. klasse på yrkesfaglig studieretning, er det relativt få elever som blir "gjengangere" i skolen (dvs. går mer enn ett år på samme linje og/eller har vært innom flere linjer/studieretninger). Dette styrker mistanken om at bl.a. mange helt ledige har avbrutt utdannelsen før 3.klasse.

* 8 av 10 elever på den almenfaglige skolen har tenkt å velge et arbeid som krever høyere utdanning (dvs. utdanning på høyskolenivå)

* 9 av 10 elever på Selfors videregående skole (yrkesfaglig) planlegger en utdanningsvei som ender opp med fagbrevkompetanse. Det er således på denne skolen vi i størst

grad finner en tradisjonell yrkesfaglig orientering blant elevene.

* Kongsveien videregående skole kommer i en mellomposisjon i forhold til Moheia og Selfors. Over 25% av elevene på denne yrkesfaglige videregående skolen oppgir at de har tenkt å velge et yrke som krever høyere utdanning. Det er således på denne skolen vi i størst grad kan spore en oppmykning av de tradisjonelle skillelinjene mellom almenfaglig studieretning (tidligere gymnaset) og yrkesfaglig studieretning (tidligere yrkesskolen).

* villigheten til å avbryte skolegangen dersom det dukker opp tilbud om fast jobb er størst ved håndverks- og industrilinjene (særlig Selfors videregående skole). Omlag halvparten av elevene på Selfors oppgir at de kunne tenke seg å avbryte skolegangen, mens andelen er lavest for de almenfaglige linjene.

* det er de elevene som satser på høyere utdanning som i størst grad er villig til å flytte fra Ranadistriktet. 47% av de elevene som har ambisjoner om høyere utdanning har planer om å flytte midlertidig, mens 49% har planer om å flytte permanent. Det er således de elevene som har ambisjoner om høyere utdanning som har lavest flytteterskel. Flytteterskelen er vesentlig høyere blant de elevene som i hovedsak retter seg inn på fagarbeid (håndverk- og industri). Flytteterskelen synes generelt å være enda høyere blant de registrerte arbeidsledige, selv om også endel av de arbeidsledige signaliserer åpenhet for flytting.

Etter å ha studert hver av disse fem spørsmålene for seg, legger vi så vekt på å samle de enkelte bitene i et felles mål (en indeks). Dette sammensatte målet blir utgangspunktet for å kategorisere ulike elevgrupper (bl.a. skjult ledige og ekspansive grupper).

Siden det knytter seg usikkerhet til slike indikatorer, legger vi vekt på å anslå et intervall for gruppene skjult ledige og ekspansive elever. Med ulike forutsetninger om hvilken vekt de fem forskjellige spørsmålene skal ha, finner vi at andelen skjult ledig

elever ligger mellom 10 og 21%. Prosentandelen "ekspansive" elever ligger mellom 22 og 35%. På bakgrunn av disse prosentandelene kan vi anslå hvor mange skjult ledige og ekspansive elever det er totalt (dvs. i absolutte tall). Med utgangspunkt i totalt elevtall for alle skolene på 1470 (november 1984), kan vi anslå at gruppen skjult ledige består av mellom 150 og 300 elever, og gruppen ekspansive elever består av mellom 320 og 515 elever. (jfr. nedenstående figur).

Når vi ser nærmere på hvilke skoler (og linjer) de ulike elevgruppene har, samt hva slags sosial bakgrunn de har, finner vi at de "skjult ledige" elevene i større grad enn de "ekspansive" elevene kommer fra arbeiderklasse-familier. Det er altså en systematisk sammenheng mellom sosial bakgrunn, linjevalg og utdanningsaspirasjoner, men forskjellene må ikke overbetones for Ranas del. Avslutningsvis drøfter vi hvilke faktorer som i størst grad ser ut til å bestemme linjevalg (og derved utdannings- og yrkesambisjoner). Vi finner at sosial status forklarer endel, men at også kjønn og bosted (om de bor sentralt eller perifert i forhold til Mo), trekkes inn som medbestemmende forhold. Vi finner også at jentene er mer polarisert enn guttene når det gjelder utdanningsambisjoner (dvs. at de enten har svært store eller svært små utdanningsambisjoner).

